

עיצוב נדל"ן

ומה שביניהם

ספטמבר 2022

האדריכלית עדה כרמי-מלמד נגד
גורדי השחקים של גוש דן

מתנות לחג: פרטי היודאיקה
עוברים מהפך

מתכנני הערים מציגים –
ערי העתיד

הספרייה של הלסינקי,
כך צריך להיראות מרחב ציבורי

נעמה אלטלף בלאו,
נר הבדלה.
צילום: שלו אריאל

שירה הורנשטיין,
חמסה

מסורת בעיצוב

עכשווי

אומנים רבים מבקשים להעניק פרשנות אישית ועדכנית לתשמישי הקדושה המסורתיים. התוצאה: מגוון פריטים ברוח התקופה, חלקם עם טוויסט של הומור

עמית סנדיק

"יודאיקה מתייחסת לתחום החפצים המשמשים את הקדושה אבל בעצם אין בהם צורך אמיתי, כמו חנוכיות, מזוזות, פמוטים לשבת, גביעים לקידוש ועוד. מדובר בפריטים שניתן לקיים את המצווה גם בלעדיהם. כלומר, מבחינת ההלכה אפשר להדליק נרות גם בלי פמוטים, לקבוע את קלף המזוזה בלי בית המזוזה, לקדש עם כוס רגילה וכן הלאה. תחום היודאיקה עשיר מאוד בתכנים, בהיסטוריה, במנהגים הקשורים למקורות הלכתיים, גיאוגרפיים ואתנוגרפיים והמושג 'הידור מצווה' קורא ליוצרים באופן ברור ליצור את הפרשנויות שלהם לטקס או לפולחן שבו הם עוסקים, ולהפגיש בכך מסורות עתיקות עם רעיונות, חומרים וטכנולוגיות עכשוויים. ההלכה מייחסת לתוצרים פרשנויות ומעמד של קדושה, וקובעת שיש לגנוז אותם לאחר שיצאו מכלל שימוש, ממש כמו עם פרטי קודש אחרים".

מאיזה שנה קיימת היודאיקה?

"התיעוד המוקדם ביותר של תשמישי קדושה הוא סביב המאות ה-15 וה-16.

גי תשרי כבר כאן והבית לובש חג. זה הזמן למרק ולצחצח את הפמוטים ולהוציא את כוס הקידוש המעוטרת מהארון. ואולי בעצם זה גם הזמן להתחדש בכלי יודאיקה עכשוויים ומעוצבים, וכן – ישנם כאלה, פרי ידם של מעצבים צעירים שנמשכו לתחום היודאיקה ומכניסים לתחום העתיק חומרים חדשים, נקודת מבט מודרנית וטביעת אצבע ייחודית.

"מקורה הלטיני של המילה 'יודאיקה' הוא כינוי לכלל הספרות היהודית שנכתבה בלועזית. כיום היא לרוב מתייחסת לתחום תשמישי הקדושה באופן פרטני יותר", מסביר יוסי פרקש, מרצה בכיר במחלקה לצורפות ואופנה בבצלאל ומומחה לתחום היודאיקה.

תחום תשמישי הקדושה הוא עתיק, ובעצם כלולים בו כל כלי המשכן ואחר כך המקדש. לאורך ההיסטוריה דאגו היהודים, כל אחד לפי יכולתו הכלכלית, לרכוש או ליצור כלים שכאמור יביאו לידי ביטוי את הקשר שלהם למצוות. בדרך כלל הכלים נוצרו על ידי אומנים מתחום הצורפות, בעיקר במתכות יקרות כזהב וכסף. בתקופות מסוימות, שבהן נאסר על יהודים ליצור בחומרים אלו, הם רכשו במיטב כספם כלים מצורפים נוכריים. כך למשל, המקור הצורני של מגדלי הבשמים להבדלה היה בזיכי קטורת ובאמצעים נוספים כמו אלו שהיו בשימוש הכנסייה".

האם יש קהילות יהודיות שמובילות את התחום?

"ככל הידוע לי, אין קהילות כאלו, אבל

לב שניידרמן, פמוטי נסיעה

משה יעל,
מזוזה

Saltwaredesign
פמוטי מלח

תמונות באדיבות חנות מזוזאון ארץ ישראל

גרסיאלה אימבינדרוב, סט להגשת תפוח בדבש

ראויה לציון והערכה, שבה הם בוחנים ומנסים למצוא את המשותף ככל האפשר ולתת לאהבה שלהם לקרות. בפרויקט, הציגה אלטלף בלאו ערכת כלים זוגית לשבת, המהווה חיבור בין האמונה הדתית שלה לבין ההשקפה החילונית של בן זוגה. לדבריה, שבת היא נקודת מפגש משפחתית משמעותית, הטומנת בחובה את סוד בריאת העולם. כך גם הבית שלהם שבו מתרחשת בריאת העולם שלה – בריאת האהבה, היצירה והחיים. מוקד עבודתה הוא במצוות אשר עוטפות את השבת מכניסתה וקבלתה, עד להבדלה שנעשית בפרידה ממנה. הצורות העגולות המאפיינות את חלקי הפרויקט מבטאות את השאיפה להיות יחד, שלם אחד. הסדרה בת שישה כלים, שנוצרו מתוך מחשבה מעמיקה ורצון לחדש בנקודות החיבור שלה עם המסורת היהודית, תוך שימת דגש על המרחב המשותף והמאפשר בשמירת השבת הפרטית שלנו. בעבודתה, השתמשה אלטלף בלאו בחומרי נחושת, ציפוי כסף וציפוי זהב. סכניקת העבודה שלה כללה סכניקות צורפות מסורתיות, לחצנות ומקשה.

העוסקים בתחום בארץ ובעולם, אבל כתחום הנלמד במסגרת תחומי העיצוב הכללי נשמר רצף של כמעט מאה שנים, מאז פתיחתו של 'בצלאל החדש' עם הגעתם של וולפרט וגומבל, חלוצי הצורפות המודרנית בישראל, ועד ימינו. ככל הידוע לי, כתחום נלמד הוא ייחודי בעולם בכלל ובבצלאל בפרט. גם אם במהלך השנים עסקו בתחום זה מדי פעם במחלקות שונות בבצלאל, לאורך שנות קיום האקדמיה, 'נושאת הדגל' של התחום היא המחלקה לצורפות ואופנה בבצלאל".

בראשית אהבה

בין בוגרי המחלקה הזו ניתן לפגוש כמעט בכל שנה בוגרת אחת. שהקדישו את פרויקט הגמר שלהם לתחום אומנות היודאיקה. בין הבוגרות שסיימו בקיץ 2022 את לימודי תואר ראשון במחלקה לאופנה וצורפות בבצלאל, ראוי לציין את נעמה אלטלף בלאו, שקראה לפרויקט שלה 'בראשית אהבה'. אלטלף בלאו מגיעה מרקע דתי, מקיימת מצוות, שנישאה לבן זוג חילוני. השניים עושים דרך משותפת

איתי מלכה
מזוזות

לאורך השנים דווקא הקהילה הרפורמית בארץ ובמיוחד בחו"ל, בעיקר בארצות הברית, הובילה בצריכת יודאיקה מודרנית עכשווית. הקהילות האורתודוקסיות ובמיוחד האולטרה אורתודוקסיות בארץ ובעולם, מעדיפות, מטבע הדברים, לצרוך יודאיקה בעלת מאפיינים מסורתיים שמרניים. פה ושם יש אומנים

יערה נוסבויס,
מזוזות בהדפסת
תלת־ממד

נעמה אלטלף בלאו,
גביע קידוש
וכלי נטילת ידיים.
צילום: רותם רוזמן

יהלומיס, כוס קידוש
מקרמיקה

לורה קאון,
צלחת לתפוח ודבש

עשויים ממלח טהור, המיוצרים בטכנולוגיה ירוקה וחדשנית. בסטודיו 'יהלומיס' עיצבו כוס לקידוש בעלת עיצוב מינימליסטי ונקי, המעוטרת בהטבעה של גפן עשויה כסף סטרלינג. אומן היודאיקה לב שניידרמן עיצב סט פמוטים קלים לנסיעה ופמוטים עשויים מתכת אנודיזי המעוטרים בסמלי שבעת המינים. "יש עוד מבחר עצום של פריטים חדשים ומפתיעים", אומר אלעד צריקר מנהל החנות במוזיאון ארץ ישראל. "עולם היודאיקה עובר בשנים האחרונות שינוי עיצובי מודרני ומעניין שמשלב בתוכו עיצוב חדשני תוך שימוש בטכנולוגיה עדכנית. אנחנו נותנים לאומנים ולמעצבים בתחום הזה במה ראויה. את הפריטים האלו קונים לרוב כמתנה לקראת נסיעה לחו"ל, גם תיירים רוכשים מוצרים אלו וכמובן שיש גם שקונים לשימוש עצמי. מדובר בפריטים עשויים עבודת יד מחומרים איכותיים, שכיום מתייחסים אליהם כאל פריטי אומנות לכל דבר ועניין". ✘

לרכוש בחנות מוזיאון ארץ ישראל בתל אביב, הם איתי מלכה, בוגר מכללת שנקר, שפרט למזוזות עשויות פליז מצופה בזהב הוא גם מעצב תליוני זהב וכסף עם פרשנות חדשה ועדכנית לסמל החי המסורתי; המעצב משה יעל מציע מגוון מזוזות עשויות בטון בשילוב עץ; והמעצבת יערה נוסבויס המעצבת מזוזות עשויות בהדפסת תלת־ממד.

גם תחום גביעי הקידוש נהנה מביקוש ובהתאם ניתן למצוא מבחר לא מבוטל של פריטים כאלו. כך למשל המעצבת טלי אברהם מ'מטלייס' עיצבה כוס קידוש מעוטרת בתחרת מתכת בדוגמאות שונות, והאומנית לורה קאון עיצבה צלחת להגשת תפוח בדבש – מנהג שמקובל לקיימו בראש השנה. הצלחת עשויה נירוסטה בפוליש מבריק.

המעצבת ענת בסנטה נתנה פרשנות מודרנית לסמל המגן דוד, כשעיצבה משקולת שולחן עשויה שני משולשים המתחברים זה לזה. לבית העיצוב Saltwaredesign זוג פמוטים

'בראשית אהבה' הוא הפרויקט האחרון שיצרה אלטלף בלאו וקדמו לו פרויקטים נוספים בתחום היודאיקה. "אני ממש מתחברת לתחום, ומתכוונת להמשיך לעסוק בו" היא אומרת. כבר בחודשים הקרובים בכוונתה לפעול מתוך סטודיו עצמאי בירושלים, משם תמשיך ותיצור כלי יודאיקה שלהם תיתן את הפרשנות שלה. כשאני שואלת אותה אם יש כללים לפיהם יש ליצור כלי יודאיקה, היא מסבירה כי בעצם מדובר בהנחיות המגיעות מההלכה ולא מהתורה, ולכן ניתן לתת להן ביטוי בדרכים שונות. כך למשל יש להקפיד שהמזוזה תוכל להכיל קלף, שכוס הקידוש תוכל להכיל כמות מסוימת של יין עליו יש לקדש ואילו לכוס היין להבדלה כבר נדרשת תכולה שונה. עוד היא מפרטת שפמוטי שבת חייבים להיות לפחות שניים והם צריכים להיות מסוגלים לשמור על בעירת הנרות. כוסות קידוש לא חייבות להיות בעלות רגל אבל כן צריך שיהיה להן מבנה שניתן לאחוז בו, ועוד כהנה וכהנה.

פרשנות חדשה לסמלי המסורת

בארץ פועלים עוד מספר לא מבוטל של אומנים שמעצבים כלים ותכשיטי יודאיקה, כולם מציעים פרשנות מודרנית לאומנות הזו תוך שימוש בחומרים מגוונים. ראוי לציין שהפריט הפופולארי ביותר שאותו יוצרים מרבית המעצבים היא כמובן המזוזה שאותה תולים כמעט בכל בית יהודי. עוד אומנים העוסקים בתחום, שאת עבודותיהם אפשר

יוסי פרקש, מרצה בכיר בבצלאל: "המושג 'הידור מצווה' קורא ליוצרים באופן ברור ליצור את הפרשנויות שלהם לטקס או לפולחן שבו הם עוסקים, ולהפגיש בכך מסורות עתיקות עם רעיונות, חומרים וטכנולוגיות עכשוויים"

צילום: איתי גרש